

LBRIS

We know
books

Hans Sahl

POEME

În românește de Herbert-Werner Mühlroth
și Ioan Milea

Cuvânt înainte de
Herbert-Werner Mühlroth

LIMES
2022

CUPRINS

Hans Sahl și „exilul din exil”	5
*** (Noi, cei ce mai departe decât nenumăratele stele)....	15
Ultimii	16
Memo	17
Amintire despre Berlin	18
Unei clase de elevi.....	19
Prețul pus pe cap	20
Istovitor e	21
Pierderea măreției.....	22
Când ultimul om a murit.....	23
Rugăciune de dimineață	24
Salutări din depărtare	25
Dar eu vă spun.....	26
Domeniul mănăstiresc Fremersberg	28
Exil.....	29
Café Flore	30
Filă de calendar	31
Cruci de lemn	32
Oile	33
Eliberarea	34
Marsilia.....	35
La citirea relatărilor germane despre lagărele de concentrare	36
Revedere cu Berlinul	37
Sălcii plângătoare	38
Noi și lucrurile	39
Ochiul meu m-a privit	40
Alabama	41
Museum of Modern Art.....	42
National City Bank.....	43

Bătrânii revoluției.....	44
Recviem.....	45
Balada lucrurilor purtate	46
A scrie poeme – sau ce a mai rămas din asta	47
Către contemporani	50
Cârțița.....	51
Timpul.....	53
Poem.....	54
Dar la sunetul unui glas am tras cu urechea.....	55
Mască mortuară.....	56
Cel vulnerabil.....	57
O poezie de dragoste	58
Cei stângaci.....	59
O poezie de dragoste	60
Ziua.....	61
Dimineață la țară.....	62
Căinele care mă latră.....	63
Casa mea	64
Iubirea aproapei.....	65
Concluzie	66
Notă de subsol	67
Refuz să-i scriu omului un necrolog.....	68
Când mă gândesc noaptea la Germania	70
Raport despre un mort din anii douăzeci	71
Generația mea are o temă mare	72
Zbor charter înapoi în trecut.....	73
Chestionarea fiului rătăcitor	74
Cinstirea morților.....	75
Pentru George Grosz.....	76
Dificultăți în relația cu poetul Bertolt Brecht (1944).....	77
Punctul de intersecție	78
A sparge gheața	79
Poem.....	80
Răsărit de soare în Manhattan	81

Central Park.....	82
Fără somn în New York	83
Metrou.....	84
Greșeala.....	85
Lucrurile cad.....	86
Cuplu bătrân.....	87
Părinți.....	88
Corala vârstelor	89
Ușa.....	90
Să lași încă o dată capul pe spate.....	91
Strofe	92
Lui Heinrich Heine	93
Creează-mă	94
Fragment 1945.....	95
Germania.....	96
La o expoziție de artă	98
Exil.....	99
Memorandum.....	100
Noaptea	101
*** (De câte ori unul dintre noi moare)	102
Necrolog pentru o floare tăiată	103
Molia.....	104
Să cânti la lăută.....	105
Schimb de scrisori	106
Poezia	107

Coperta: Dinu Virgil

Pe copertă: Ivica Matijević, *Fără titlu*

Hans Sahl, *Die Gedichte*

© 2009 by Luchterhand Literaturverlag,
a division of Penguin Random House Verlagsgruppe
GmbH, München, Germany

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a
României**

SAHL, HANS

Poeme / Hans Sahl ; în românește de Herbert-
Werner Mühlroth și Ioan Milea ; cuv. înainte de
Herbert-Werner Mühlroth. - Florești : Limes, 2022

ISBN 978-606-799-584-8

I. Mühlroth, Herbert-Werner (trad. ; pref.)

II. Milea, Ioan (trad.)

821.135.1

© Herbert-Werner Mühlroth și Ioan Milea, pentru
prezenta traducere

© Editura Limes, pentru prezenta ediție

Str. Castanilor, 3

407280 Florești – Cluj

Tel./fax: 0264/544109; 0723/194022

Email: edituralimes2008@yahoo.co

Hans Sahl și „exilul din exil”

„Seehaus, cu pieptul plin de medalii, m-a condus la gară. Îmi cumpărase biletul și îmi purtase geanta. A fost ca un tată pentru mine. Îi era rușine că nu era în pericol. A vrut să mă despăgubească pentru ceea ce ne-au făcut nouă și țării sale. Când un bărbat cu o pușcă sub braț mi-a cerut hârtiile, l-a repezit: „Căpitanul Seehaus din escadrila Richthofen. Domnul este sub protecția mea personală. Interzic orice amestec din afară” (*Cei puțini și cei mulți*, p. 130).

Datorită acestei curajoase intervenții a căpitanului Seehaus, scriitorul german-evreu Hans Sahl a reușit, în martie 1933, să părăsească Germania nazistă într-un tren care mergea la Praga. Acolo urma să-l întâlnească pe Max Brod. Faimosul regizor de teatru Max Reinhardt se afla în același tren. Există o fotografie a sa făcută la gară, înaintea plecării: „Și-a dus mâna la ochi de parcă ar fi căutat pe cineva, dar asta ar fi putut fi și o glumă. Zâmbește, ca de atâtea ori când era stânjenit” (*Hans Sahl. Daten und Bilder – Hans Sahl. Date și imagini*, p. 12).

În romanul său autobiografic *Die Wenigen und die Vielen. Roman einer Zeit* (*Cei puțini și cei mulți. Romanul unei epoci*), Sahl își amintește de această scenă de la gară atunci când, peste ani, a aflat despre moartea căpitanului Seehaus: „Am plecat, iar el a

rămas. «Sau ai vrea să emigreze un popor întreg?» Nu, sigur că nu, și totuși – poate că un popor întreg ar fi trebuit să emigreze – cel puțin în gând...” Dar să dăm filmul biografic un pic înapoi.

Hans Sahl s-a născut la Dresda în 1902. Și-a petrecut copilăria și tinerețea la Berlin. A studiat istoria artei și a literaturii, precum și filosofia, și și-a luat doctoratul în 1924 la Breslau, cu o lucrare despre pictura germană veche. Apoi a fost critic teatral, cinematografic și literar la Berlin. Alături de Siegfried Kracauer, a fost unul dintre puținii care s-a ocupat serios de estetica filmului încă de la început și a fost de partea cineaștilor din avangarda anilor '20.

Când nașiștii au preluat puterea în 1933, Sahl a înțeles imediat că viața evreilor, și deci și a lui, era în mare pericol. În *Cei puțini...*, descrie cum a răătăcit prin pădurea Grunewald din Berlin cu un pachet de scrieri pe care îl ținea de un șnur, iar greutatea hârtiei îl tăia la degete, pentru a-l îngropa acolo. A hotărât deci să fugă din Germania nazistă și astfel a ajuns mai întâi la Praga.

După popasul de la Praga ajunge la Zürich și de acolo la Paris, unde, împreună cu Alfred Döblin, Klaus Mann și alți autori, a fondat „Bund Freie Presse und Literatur” („Asociația Presa și Literatura Liberă”) ca alternativă la „Schutzverband deutscher Schriftsteller” („Asociația de protecție a scriitorilor germani”), întrucât ultima l-a acceptat fără crâcnescă pe „Bărbatul de la Kremlin”. Semnificativă pentru divergența dintre atitudinile etico-ideologice ale celor două asociații e confruntarea de mai târziu, la New York, a lui Sahl cu Bertold Brecht, o

confruntare exprimată exemplar în poemul *Dificultăți în relația cu poetul Bertolt Brecht (1944)*:

*Poetul Bertolt Brecht mi-a spus
după-amiaza la patru
pe Fifty-Seventh Street, colț cu Lexington Avenue:*

*„Ascultați,
discuția asta nu mă bucură,
părăsiți imediat
camera mea
pentru totdeauna.
Nu îngădui
ca în acest apartament,
care îmi place atât de mult,
cineva să spună ceva rău
despre bărbatul de la Kremlin.”*

*M-am ridicat de pe taburet.
„Și, pe deasupra”, a spus poetul Bertolt Brecht –
și a ridicat degetul –
„nu trebuie să fii niciodată împotriva săracilor”
și a părăsit camera.*

*M-am așezat din nou pe taburet
și am spus (cu privire la bărbatul de la Kremlin):
„Tocmai pentru că sunt cu cei săraci
și mă număr printre ei,
nu vreau să fie persecutați sau chinuiți.
Mă duc, știind prea bine ce vă mână
și că la scrierea adevărului, domnule Brecht,
dificultatea e tocmai
să nu îl ascunzi.”*

LIBRIS | We know books

În *Und doch... Essays und Kritiken* (Și totuși... Eseuri și recenzii), Sahl preia o expresie a lui Ernst Jünger în legătură cu Brecht, vorbind de „acel daltonism în ce privește valorile” care îl face pe Brecht să justifice crimele politice în interesul Partidului Comunist și care e respins categoric de Sahl. Acesta l-a descris pe Brecht drept „marele ademenitor de șobolani cu fluierul totalitar” (p. 244). E și unul dintre motivele pentru care Sahl și-a intitulat al doilea volum al memoriilor *Das Exil im Exil* (*Exilul din exil*), el punând înstrăinarea și izolarea celor exilați și pe seama unei asemenea atitudini.

În 1940 a început „campania occidentală” a Reichswehr-ului și Sahl a fost internat într-un lagăr francez. În lagăr l-a reîntâlnit pe Walter Benjamin, cu care el și alți șase sute din cei închiși acolo au fugit ulterior la Marsilia. Un an mai târziu a reușit să ajungă la Lisabona, unde s-a îmbarcat pe *SS Guinee*, una dintre ultimele nave care a dus refugiați în America.

Viața în Statele Unite a adus provocări noi și neașteptate pentru Sahl, care spune într-un loc: „Un André Gide, un Thomas Mann au vorbit în numele țării lor atunci când au scris, erau conștienți de importanța lor. Dar în America chiar și un autor de renume mondial era conștient că nu poate concura cu reputația lui Rockefeller sau Vanderbilt.” (*Exilul din exil*, p. 124)

Sahl a acceptat „modul de viață american” doar în măsura în care nu stătea în calea menirii sale. A trebuit să facă destule compromisuri, dar în niciun

caz nu s-a supus visului american de a ajunge „din spălător de vase milionar”. Așa că nu s-a trădat pe sine și, în loc să caute să se îmbogățească, și-a urmat pe mai departe propria vocație. Astfel a reușit să publice la New York, în limba germană, prima sa carte de poeme.

În timpul exilului său în SUA și-a început și activitatea de traducător, transpunând în germană opere din literatura universală, ceea ce i-a asigurat un anumit venit (insuficient totuși pentru a-l elibera de lipsurile îndurate mereu). Un fapt important din această perioadă a fost strânsa sa prietenie cu pictorul George Grosz, care, peste ani, și-a găsit expresia în cartea *So long mit Händedruck. Briefe und Dokumente* (*Rămas bun cu o strângere de mână. Scrisori și documente*). Ea e mărturia unei fructuoase întâlniri între un scriitor și un pictor. Despre arta prietenului său, Sahl spune aici: „Desenele sale despre statul german al celor total supuși apar astăzi ca o anticipare profetică a aceluia oribil capitol al istoriei germane care a început în «Braunes Haus» (sediul central al partidului național-socialist german din München) și s-a încheiat în lagărele de exterminare din Al Doilea Război Mondial.”

În 1953, Sahl s-a întors în Germania, unde a trebuit să constate că nu e primit nicidecum cu brațele deschise. Și acest moment își află oglindirea într-un poem de mare impact, intitulat *Zbor charter înapoi în trecut*:

*Când s-au întors din exil,
li s-a vârat în mână
un trandafir.*

Motoarele au tăcut.

Împăcarea a avut loc

la aerodromul din Tegel.

*Cei născuți mai târziu i-au salutat
pe supraviețuitori.*

*Cei nevinovați cer iertare
pentru vina părinților lor.*

*Când trandafirul s-a ofilit,
au zburat înapoi în exilul
celei de-a doua, a treia sau a patra patrii a lor.*

Se vorbea iar engleza.

*Băuturile s-au transformat iarăși
în drinks.*

*Când s-au apropiat de coasta
Long Island,
au văzut lebedele de pe Havel
perindându-se pe lângă ei
și au plâns.*

Fapt e că, în 1958, după trei ani de ezitante încercări de „renaturalizare”, Sahl s-a întors în America dezamăgit: „Am devenit o persoană extrateritorială, am făcut un pact cu străinătatea. Nu mai pot trăi fără ea, fără acest sentiment că nu sunt pe deplin acasă..., un călător între orele de plecare.”

Cu toate acestea, a continuat să se întoarcă mereu în Republica Federală. Traducerile sale din Thornton Wilder apar în Germania, iar în 1959 a primit Crucea de Merit Clasa I a Ordinului de Merit al Republicii Federale Germania. În 1976 se publică la Heidelberg volumul de poezii *Wir sind die Letzten* (*Suntem ultimii*). Sahl a fost unul dintre puținii și

ultimii martori supraviețuitori ai celui de-Al Doilea Război Mondial, iar în acest volum oferă răspunsuri sugestive la întrebările pe care și le pune el însuși. În romanul *Cei puțini și cei mulți* spune despre Kobbe, alter ego-ul său: „Era interesat doar de timp. Era conștiința lui chinuită, eul care suferă, care avertizează, mereu pe cale să piară, să fie strivit între diferitele puteri, dar care, chiar pierind, continuă să depună mărturie, să arate, să protesteze [...]”. În poemul *Ultimii*, această atitudine definitorie pentru autor e rezumată astfel:

Noi suntem ultimii.

Întrebați-ne.

Suntem competenți.

Purtăm cutia cu fișe

cu semnamente ale prietenilor noștri

ca pe o cutie de vânzător ambulant în fața noastră.

Institute de cercetare se luptă

pentru facturile de rufe ale dispăruților.

Muzeele păstrează cuvintele-cheie ale agoniei noastre

ca pe niște relicve sub sticlă.

Noi, care ne-am irosit timpul

din motive de înțeles,

am devenit vânzători de vechituri ai nepătrunsului.

Destinul nostru se află sub protecția

monumentelor istorice.

Cel mai bun client al nostru este

conștiința vinovată a posterității.

Luați, serviți.

Noi suntem ultimii.

Întrebați-ne.

Suntem competenți.

În 1983 a fost publicată prima parte a memoriilor sale, *Memoiren eines Moralisten* (Memoriile unui moralist), iar în 1990 partea a doua, *Das Exil im Exil* (Exilul din exil). Așa cum se arată în suplimentul *Hans Sahl. Daten und Bilder* (Hans Sahl. Date și imagini), care însoțește ediția a doua, „cartea e primită cu o adeziune copleșitoare, iar autorul Hans Sahl e redescoperit. Au loc lecturi în multe orașe din Republica Federală Germania, se scriu numeroase recenzii și interviuri de televiziune” (p. 25). Opera sa va fi întregită, în 1991, de un volum de eseuri și de un roman, deja amintite, iar în anul următor de nuvelele adunate sub titlul *Der Tod des Akrobaten* (Moartea acrobatului). Din păcate, Hans Sahl a devenit totuși, încetul cu încetul, și mai ales după moartea sa la Tübingen în 1993, un scriitor aproape uitat. Și pe nedrept.

Înșirând, pentru cititorul român, toate aceste repere despre om și opera sa, nu am dorit altceva decât să le scoatem puțin din uitare. Pentru că merită. Cel ce scria, în eseuul său *Ce este literatura exilului?*, că „Poezia și-a schimbat caracterul în exil, devenind un forum al interogațiilor conștiinței”, a fost cu adevărat el însuși purtătorul unui asemenea forum lăuntric. Poezia sa, în care eticul și esteticul sunt legate inextricabil, e un loc al tuturor frământărilor născute din iluzii și deziluzii, din comuniuni și înstrăinări, din speranțele și înfrângerile unui om și ale unui secol. E poezia „exilului din exil”, a unei ființe aflate în căutarea unei *Bleibe*, a unui refugiu, a unui sălaș, a unui loc al său într-o lume modernă în care *prigoana* și *priebegia* au

devenit, chiar dincolo de sistemele politice, dar întetite de ele, stări existențiale. O asemenea *Bleibe* Hans Sahl nu a găsit-o decât în poezia sa, una care, în ciuda „uitării” conjuncturale, e mai actuală ca oricând. Ea se cuvine citită și redescoperită mereu.

Herbert-Werner Mühlroth

Noi, cei ce mai departe decât nenumăratele stele
ne-am descris cercurile pe orbite planetare îndepărtate –
O, ca neauzit
să nu ne scape cuvântul pe care îl iubeam.
Poate depune mărturie undeva,
pe un teren inaccesibil
încă o urmă de picior, o cicatrice în iarbă,
despre urmele celor care umblau pe aici
și vă cântau cântecele.

Ultimii

Noi suntem ultimii.
Întrebați-ne.
Suntem competenți.
Purtăm cutia cu fișe
cu semnamente prietenilor noștri
ca pe o cutie de vânzător ambulant în fața noastră.
Institute de cercetare se luptă
pentru facturile de rufe ale dispăruților.
Muzeele păstrează cuvintele-cheie ale agoniei noastre
ca pe niște relicve sub sticlă.
Noi, care ne-am irosit timpul
din motive de înțeles,
am devenit vânzători de vechituri ai nepătrunsului.
Destinul nostru se află sub protecția monumentelor istorice.
Cel mai bun client al nostru este
conștiința vinovată a posterității.
Luați, serviți.
Noi suntem ultimii.
Întrebați-ne.
Suntem competenți.

Memo

Un bărbat, pe care mulți îl credeau
înțelept, declarase, după Auschwitz
că poezia n-ar mai fi cu putință.
Bărbatul înțelept părea
să nu fi avut o părere bună
despre poezii -
de parcă ele ar fi niște consolatoare
pentru contabili sensibili
sau sticle cu spiriduși pictate,
prin care se vede lumea.
Noi credem că poeziile
abia acum au devenit iar cu putință
întrucât
doar în poezie se poate spune
ceea ce altfel
sfidează orice descriere.